

ПОЕТИКА. ВІРШОЗНАВСТВО

<http://doi.org/10.31861/pytlit2024.110.019>

УДК 801.6.135.1“19”

ГЕТЕРОМОРФНИЙ ВІРШ У РУМУНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ПЕРШИХ ДЕСЯТИЛІТЬ ХХ СТОЛІТТЯ

Крістінія Паладян

orcid.org/0000-0003-0060-0850

c.paladyan@chnu.edu.ua

Кандидатка філологічних наук, доцентка

Кафедра румунської та класичної філології

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Вул. Коцюбинського, 2, 58002, м. Чернівці, Україна

Анотація. Розглянуто румунський гетероморфний (неупорядкований) вірш початку ХХ століття. Показано, що всупереч відмові в організації вірша від традиційних норм: ізометрії, ізотонії, ізосилабізму, рими та регулярної строфіки, такі твори побудовані на основі певних систем віршування. Перші експерименти з віршованими формами зафіксовано саме у силаботоніці – вони представлені гетеростопними або вольними розмірами нетрадиційного типу. Такі форми побудовані за принципом графічного роздрібнення вірша, тобто це твори з правильними силабо-тонічними рядками, але з розхитаною чисельністю стоп у вірші. Серед них фіксуємо структури, з метричною домінантою, в яких відчувається ритмічна інерція тексту, та конструкції з нелімітованим діапазоном стопності у віршах, в яких втрачається ритмічна скандовка. Іншим проявом невпорядкованості виступають гетерометричні вірші, це невпорядковані структури з безсистемним поєднанням віршів написаних різними метрами, які знаходяться на одному рівні та не підлягають відокремленню один від одного. Серед таких структур виділяємо твори, в яких невпорядковано об'єднано рядки, написані різними силабо-тонічними метрами, та поезії, в яких спостерігається чергування силабо-тонічних версів із різними тонічними рядками і навіть із верлібром. Тонічна невпорядкованість представлена гетероіктовими

формами, які виступають у двох видах: структури з певною унормованістю кількості іктів та міжіктових інтервалів, які об'єднано у строфоїди, та структури з безсистемним чергуванням різноїктових версів та з великим (від нуля до п'яти) діапазоном міжіктових інтервалів. Показано, що поява гетероморфних структур є проявом подолання зайвої жорсткості канонічного вірша, його головною ознакою виступає намагання порушити саме фундаментальний принцип гомоморфності у техніці віршування.

Ключові слова: гетероморфний вірш; гетеростопний вірш; гетерометричний вірш; гетероіктовий вірш; неупорядкований вірш; понадмікрополіметрія; перехідна метрична форма; верлібр.

Румунська поезія перших десятиліть ХХ століття сформувалася під знаком модерністських шукань, шляхів оновлення та творчих експериментів, пошуків нових художніх форм і відмові від традиційних законів віршування. Представники «нової поезії» відчували потребу звільнити вірш від класичних літературних форм, які не відповідали вимогам нового часу, та пропагували натомість новизну, модернізм та оригінальність (Călinescu 2009: с. 209).

Отже, у румунській літературі початку ХХ століття поряд із канонічним класичним віршем, який має двоскладову (ямб, хорей) або трискладову (дактиль, амфібрахій, анапест) структури, виникає некласичний вірш, якого називають тонічним. Серед його розмірів теоретики вірша виділяють три основні: дольний, тактовик і акцентний вірш. Форми некласичного вірша відрізняються обсягом міжіктових інтервалів:

Дольником ми називаємо вірш, у якому обсяг міжнаголошених інтервалів коливається в діапазоні двох варіантів ($x = 1 - 2$ склади); тактовиком ми називаємо вірш, у якому обсяг міжнаголошених інтервалів коливається в діапазоні трьох варіантів ($x = 1 - 2 - 3$ склади, рідше $- 0 - 1 - 2$ склади); акцентним віршем ми називаємо вірш, в якому обсяг міжнаголошених інтервалів коливається в діапазоні більшим, чим три варіанти (Костенко 2013: с. 18–19).

Український віршознавець Н. Костенко додає до некласичних форм і верлібр, вважаючи його білим акцентним віршем (Костенко 2006). Румунські теоретики вірша, В. Стреїну (Steinu 1991), Г. Кречун (Crăciun 2009), розглядають вільний вірш як самостійну

віршову систему без ознак упорядкованості, для якого характерне членування тексту на синтаксично однорідні, змістовно автономні рядки та відмова від усіх «вторинних ознак» віршової мови: метра, ізотонії й ізосилабізму, рими та регулярної строфіки. Отже, справжній верлібр характеризується як асиметрична конструкція, з невпорядкованим характером, хвилястим графічним малюнком з різкою зміною коротких і довгих рядків, відсутністю рими та астрофічності. Це вірш з нетривіальною графікою тексту, яка підкреслює роль інтонаційної наповненості твору, наближаючи його до природної, розмовної мови.

Саме такий графічний малюнок поезій спонукав більшість румунських літературознавців віднести твори з невпорядкованою структурою до верлібру. Проте найновіші дослідження у віршознавчій науці з використанням інтервального методу аналізу вірша стають вирішальними для надання можливості відстежити індивідуальну віршотворчу техніку румунських поетів.

Наші дослідження показали, що не всі твори з неординарною будовою можна віднести до верлібру. Серед таких форм є вірші, які мають певні ознаки системності, що збігаються із силабо-тонічними метрами (ямбом, хореем, амфібрахієм), різнометричними формами або перехідними метричними формами й метрами тонічної версифікації (дольником, тактовиком та акцентним віршем).

Перші експерименти з віршованими формами спостерігаємо саме у силабо-тоніці. Румунські поети початку ХХ століття, для створення нових оригінальних поетичних форм, вдавалися до різних конфігурацій віршів різної стопності в межах одного метра, розташовуючи їх довільно у тексті. Отже, перші гетероморфні форми представлені гетеростопністю.

У традиційному віршуванні відрізняють різностопові урегульовані розміри, яким притаманне упорядковане угруповання віршів з різною кількістю стоп і різностопові нерегульовані форми, в яких простежується довільна послідовність нерівностопових рядків. У віршознавчій науці нерегульовані форми називаються вольними. Серед них відрізняємо вольні розміри традиційного типу, які характерні для класичного віршування, і вольні розміри нетрадиційного типу, що спостерігаються у поезії початку ХХ століття.

У румунській поезії вольні розміри нетрадиційного типу активно використовували І. Мінулеску, Л. Блага, Т. Аргезі, Дж. Баковія, І. Барбу та ін. Серед таких форм найуживанішими були вольні ямби, хоча спостерігаємо експерименти з вольними хорейми, особливо у І. Мінулеску, і навіть з амфібрахіями – по дві поезії у Т. Аргезі та І. Мінулеску, одна у Л. Благі. Вольні розміри нетрадиційного типу переважно неримовані й астрофічні. Вони побудовані за двома принципами: 1) структури з метричною домінантою, в яких відчувається ритмічна інерція тексту; 2) конструкції з нелімітованим діапазоном стопності у віршах, в яких втрачається ритмічна скандовка, що наближує такі форми до верлібру.

До першого типу відносимо твори І. Мінулеску та Т. Аргезі, їхні твори побудовані за принципом графічного роздрібнення довгого класичного вірша на самостійні рядки. Серед таких структур є вірші, в яких відчувається домінуючий розмір, а рядки, здебільшого, можна переписати ізометрично, хоча для створення новизни поет додає окремі рядки або склади.

Наведемо як приклад фрагмент поезії «Romanța fără muzică» («Романс без музики»):

Nu-i nimeni.. nimeni să ne vadă și să ne-auză –	Я6
Nu pleca!	Х2
Dă-mi degetele-ți inelate să le sărut ca și-altădată,	Я8
Dă-mi degetele-ți inelate –	Я4
Poeme-n pietre nestemate –	Я4
Vreau să le-nvăț pe dinafară și să le cânt,	Я6
Dă-mi mâna ta,	Я2
Căci nu-i în tot salonul alta, așa, la fel cu mâna ta.	Я8
Rămâi cu mine toată seara...	Я4
Ce-ți pasă dac-o să sfârșească	Я4
Orchestra valsul?...	Я2
Tu nu știi	Я1
Că nu-i în tot salonul altul la fel ca mine să iubească?...	Я8
Deschide-ți brațele –	Я2
Altarul în care mă-nchinam alt' dată –	Дк4
Deschide-mi brațele și prinde-mi în ele brațele-obosite,	Я8

Apleacă-ți gura-nsângerată,	Я4
Și sărutările-ți aprinse înseamnă-le pe-obrazu-mi pal.	Я8
Înseamnă-le la rând, să-mi steie pe veci de pază,	Дк5
Neclintite,	Х2
Ca păsările legendare pe malul lacului Stymfal!...	Я8

(Minulescu 2009: с. 79).

На перший погляд, це поезія з розхитаною структурою, з безсистемним чергуванням рядків не тільки різної стопності, але й різних метрів, в якому фіксуємо тонічні верси. Метричний аналіз твору показав, що структура цієї поезії побудована на тлі восьмистопового ямба, але його частка у творі становить лише 28,6% рядків. Експеримент полягає у тому, що поет поділив основну форму на окремі вірші, створюючи неврегульовану різностопову конструкцію. У цьому тексті «роздрібнені» вірші стають самостійними, оскільки вони, як і «повні», виділені графічно великою літерою. При метричному аналізі фіксуємо іншометричні, хорейні форми, які виникли внаслідок розподілу попереднього рядка. Якщо переписати ізометрично перший і другий вірші «Nu-i nimeni... nimeni să ne vadă și să ne-auză →» та «Nu pleca!», отримаємо восьмистоповий ямб. У творі фіксуємо появу двох тонічних версів – чотири- та п'ятиктовий дольники. Вони також є наслідком розділення основної форми вірша: двостоповий ямб вірша «Deschide-ți brațele – » разом із дольниковим рядком «Altarul în care mă-nchinam alt'dată – » свідчить про ритмічний малюнок восьмистоповика. Отже, хоча метричний аналіз тексту показує структуру, вивільнену від строгих правил віршування, інтонація вказує на ямбічну каденцію вірша.

Більш оригінальні форми другого типу, в яких спостерігаємо змістовно самостійні рядки з необмеженим діапазоном стопності. Такі форми характерні для поезії Л. Благі, який створив вольні розміри способом неординарної графіки, відмовляючись від позначення початку рядка великою літерою та використовуючи оповідно-розмовну інтонацію (Paladian 2020: с. 471). Експериментальні пошуки поета не обмежуються лише гетеростопністю, в його віршах спостерігаємо спосіб віршового переносу, який ламає ритмічну скандовку вірша, що призводить до виникнення прозової інтонації, характерної для побутової, довірливо-інтимної розмови.

Слід зауважити, що у віршовій практиці Л. Благі enjambement є радше експериментом і не використовується як провідний прийом. Спосіб урізноманітнення ритміки за допомогою віршового переносу спостерігаємо у поезії «Ghimpii» («Шипи»):

Eram copil. Mi-aduc aminte, culegeam	Я6
odată trandafiri sălbatici.	Я4
Aveau atâția ghimpi,	Я3
dar n-am vrut să-i rup.	Х3
Credeam că-s – muguri,	Я2
și-au să înflorească.	Я3
Te-am întâlnit apoi pe tine. O, câți ghimpi,	Я5
câți ghimpi aveai,	Я2
dar n-am voit să te despoi –	Я4
credeam c-o să-nflorească.	Я3
Azi toate aste-mi trec	Я3
pe dinainte și zâmbesc. Zâmbesc	Я5
și hoinăresc prin văi	Я3
zburdalnic în bătaia vântului. Eram copil.	Я7

(Blaga 2012: c. 34).

У наведеному прикладі вірші витримані в ямбічному ритмі, але розмір кожного рядка відрізняється від попереднього, а тому в будові поезії не спостерігається основний ритм. У творі фіксуємо чергування рядків із різною стопністю, яке не підпорядковане закономірностям віршування: твір частково римований, а організація у строфоїди зумовлена інтонаційним та змістовим закінченням тексту. Спостерігаємо також віршовані переноси, які переривають заданий поетом ритм. Enjambement простежується у довгих віршах, він служить сильним засобом інтонаційного виділення розділених відрізків фрази та нівелює ритмічну інерцію твору, наближаючи її до природної, розмовної мови, характерної для верлібру. Водночас у творі спостерігаємо синтаксичну незавершеність рядка, що суперечить принципу створення верлібру, для якого головною ознакою є створення синтаксично однорідних та змістовно автономних рядків. Отже, це нерегульований або вольний ямб нетрадиційного типу.

Інший прояв гетероморфності завважуємо у гетерометричному вірші. До гетерометричного вірша відносимо неупорядковані структури, в яких безсистемно поєднано віршорядки з різними метрами, які перебувають на одному рівні й не можуть бути ізольовані один від одного (тобто їх не можна розглядати як поліметрію, яка складається з метрично однорідних блоків). У віршознавчій науці таке вільне поєднання різнометричних рядків у межах однієї строфи відносять до «понадмікрополіметрії». В таких поезіях «намічається зовсім інше ставлення до віршорядків класичних розмірів – як до нерозкладних першоелементів поетичного тексту, комбінації яких дають нові й нові віршовані твори» (Paladian 2021: с. 11). Серед таких структур виділяємо два типи: твори, в яких неупорядковано об'єднано рядки, написані різними силабо-тонічними метрами, та поезії, в яких спостерігається чергування силабо-тонічних версів із різними тонічними рядками, навіть із верлібром.

Серед румунських поетів початку ХХ століття гетерометричні форми вподобали Т. Тцара, Л. Блага, Т. Аргезі, але справжнім майстром у царині гетероморфного вірша є Дж. Баковія. Поет експериментував у царині силабо-тонічного віршування й ніколи не прагнув до уніфікації та усталення ритмічних форм. У його поетичному доробку силабо-тонічні розміри створюють складні, багатокомпонентні, динамічні структури, які важко віднести до певного метру. В таких формах поет намагається порушити принципи традиційного віршування способом розхитування сталих віршоутворюючих законів. Проілюструємо вищезазначене твором «Noapte în oraș» («Ніч у місті»):

Plouă..	X
Nu știi nimic..	Я
De zile, de ani,	Амф
Fără a găsi	X
Cum ar fi altă viață..	Ан
Același tictac de târziu,	Амф
Cu tăceri ce plâng,	X
Din nici un timp...	Я
Ca noaptea ploioasă	Амф
De-afară..	Амф

(Bacovia 1994: с. 248).

Як бачимо, це неримована та астрофічна поезія, в якій кожний рядок має схему певного метра. Новаторство поета підкреслюється різноманітністю метрів і розхитаністю розмірів. Унаслідок такої зміни ритму передбачуваність наступного рядка різко спадає, що надає віршеві напруженості та розмаїття. Експерименти Баковія у царині віршування дозволили йому створити оригінальну поетичну форму – гетероморфний вірш, який через постійну зміну метра не створює ритмічної інерції. Це білий розхитаний гетероморфний вірш, який зовні схожий на верлібр, проте чітке виділення метризованих рядків не дає можливості кваліфікувати твір як верлібр. Такі структури можна розглядати як перехідні метричні форми.

Другий тип гетерометричних форм спостерігаємо у ранніх творах Т. Тцара. Специфічною особливістю віршування поета є поєднання в одному творі строф із різною будовою та різним метричним малюнком. Наведемо як приклад поезію «Vacanța în provincie» («Канікули у провінції»):

Pe cer păsările nemișcate	X
Ca urmele ce lasă muștele	Я
Stau de vorbă servitori în pragul grajdului	X
Și-au înflorit pe cărare rămășițele dobitoacelor	Акц
Trece pe stradă domnul în negru cu fetița	Тк
Bucuria cerșetorilor la înserare	X
Dar am acasă un Polichinelle cu clopoței	Я
Să-mi distreze întristarea când mă-nșeli	X
Sufletul meu e un zidar care se întoarce de la lucru	Тк
Amintire cu miros de farmacie curată	Тк
Spune-mi servitoare bătrână, ce era odată ca niciodată,	Тк
Și tu verișoară cheamă-mi atenția când o să cânte cucul	Дк
Să ne coborâm în râpă	X
Care-i Dumnezeu când cască	X
Să ne oglindim în lacul	X
Cu mătasuri vechi de broască	X

Să fim săraci la întoarcere	Дк
Și să batem la ușa străinului	АН=Дк
Cu ciocul păsărilor în coajă de primăveri	Дк
Sau să nu mai mergem nicăieri	Х
Doliu alb la fecioara vecinului.	Дк

(Tzara 1976: с. 7).

Структура твору показує вільне поєднання різнометричних рядків у чотиривірші. Перші дві строфи є перехідними метричними формами, які межують між силабо-тонікою і тонікою, причому тонічні розміри вступають в сполуку з динамічними класичними двостоповиками. У другій строфі поява ямбічного рядка мала б попередити появу класичних метрів. Але майстерність поета полягає саме у розробці нових конфігурацій усіх метрів тонічного віршування. Отже, третя строфа виступає як некласична структура, побудована на безсистемному чергуванні різноіктового тактовика. Появу дольникової структури на останньому рядку вважаємо перехідною формою між тонічною і класичною системами віршування. Про це свідчить наступна строфа, в якій поет вдається до чотиристопового хореза з архаїчним ритмом, тобто з послабленням на другій стопі. Взагалі, в поезії Т. Тцари панівний тип інтонації – говірний, властивий побутовій основі, про що свідчить народна форма дієслова у майбутньому часі. З ритмічної точки зору на архаїчність указує пропуск наголосу на другій стопі ямбічних та хорейних розмірів. Остання строфа твору має дольникову будову з вкрапленням одного хорейного рядка. Цікава архітектоніка другого рядка останньої строфи, в якій акцентний малюнок показує чергування двох ненаголошених складів із наголошеним. Таку структуру має анапест і ми б могли зарахувати цей віршорядок до тристопового анапеста з дактилічною клаузулою. Але враховуючи, що перший віршорядок витриманий у річищі 3-іктового дольника, що попереджає про появу таких форм у вірші, зарахуємо цей вірш до дольникових структур. Ще однією видозміною останньої строфи є третій рядок, який має будову 7-іктового дольника. В поетичній практиці найдовшим дольниковим розміром вважається 6-іктовий дольник (Башкирова 2013: с. 208–209), який складається з двох триіктових. Поява довших розмірів є наслідком майстерності поета. Цей віршорядок Т. Тцари має дуже оригінальну

будову: Дк7 = Дк4 + Дк3, де Дк4 має ІХ ритмічну форму –1–4–, а Дк3 – V ритмічну форму –4–. Такі форми, де інтервал між наголосами становить 4 склади, вельми рідкісні, особливо поєднані в одному вірші.

Проаналізувавши поезію «Канікули в провінції», бачимо, що твір складається з різнорозмірних строф, у яких перехід від одних розмірів руйнує строфічне очікування і робить будову тексту непередбачуваною. Поява такої структури у поезії Т. Тцари цілком закономірна, враховуючи те, що він є одним з першовідкривачем авангардизму у румунській поезії. У аналізованому творі простежується взаємодія класичних і некласичних розмірів (КЛ+НКЛ = 52%+48%) з переважанням силабо-тонічних форм. Водночас, враховуючи, що дольник є перехідною метричною формою, можна було б зарахувати до класичних розмірів і дольникові вірші, що становить 19 відсотків. Такий підхід становить протипагу роздрібненості і фрагментарності тексту і сприяло б зарахуванню цього твору до мікрополіметричних структур. Отже, вірш з такою композицією гетероморфний, але організація віршів у традиційні чотиривірші дає підстави віднести твір до «понадмікрополіметрії».

Тонічна невпорядкованість у творчості румунських поетів початку ХХ століття представлена гетероіковими розмірами. Щодо невпорядкованих форм тонічного вірша, такі структури румунських авторів представлені вольним дольником, вольним тактовиком та вольним акцентним віршем. Серед них фіксуємо два види: структури, в яких простежується певна унормованість кількості іктів і міжіктових інтервалів, та намагання об'єднати рядки у строфоїди; структури, в яких безсистемно чергують різноіктові верси, а міжіктові інтервали коливаються між одним та п'яти складами.

До першого виду гетероікових структур відносимо вольні дольники. Наші спостереження показали, що неврегульовані дольники, порівняно з неврегульованими силабо-тонічними формами, мають більш упорядкований характер. У таких творах несистемне чергування версів із різною кількістю іктів, унормовується римуванням та строфічною будовою тексту.

Такі форми характерні для поезії Т. Тцари, Т. Аргезі та

Л. Благі. Безсумнівним новаторським явищем у царині дольникових форм виступає поезія Т. Аргезі. У його вольних дольниках спостерігаємо поєднання версів у строфоїди різної величини зі спорадичним римуванням. У зазначених формах гетероморфність представлена нерівноіктовими рядками, в яких, з одного боку, вірші частково римовані, а послідовність римування хаотична; з іншого боку, навпаки, рима виступає як основний елемент унормованості. Продемонструємо сказане віршем «Cântec din frunză» («Пісня з листка»):

O să-ți spiu un basm cu copacii goi	Дк
Care țipă noaptea în vale la noi.	Дк
Cuiburi de cioci,	Д=Дк
Veverițe flămânde, melci betegi în găoci,	Дк
Valea se vaietă toată	Д=Дк
Și tu n-o auzi niciodată.	Амф=Дк

O să-ți spui... Mă frământ pe moșie.	Ан=Дк
Cât mi-e de dragă nimeni n-o să știe.	Тк
Aș vrea să fiu mai mic, să fiu vrabia ei bucurată.	Дк
Îi sunt ca un copil și-i sunt ca un tată,	Тк
Și-i sunt ca un rob și ca un stăpân, de rob ce-i sunt.	Акц
Tu nu vezi crâmpieul acesta de cer și pământ.	Дк

O să-ți spui multe povești. Ai s-alegi.	Дк
Dar pe nici una nu ai s-o dezlegi.	Д=Дк

(Arghezi 2017 : p. 205).

Алгоритм аналізу текстів зі складною ритмікою передбачає перевірку тексту на силабо-тонічну або тонічну урегульованість, після цього кожний рядок вивчається з урахуванням міжіктових інтервалів і характеризується з погляду можливого збігу з одним із метрів силабо-тонічного (ямб, хорей, дактиль, амфібрахій, анапест) або тонічного віршування (дольником, тактовиком та акцентним віршем). Враховуючи, що метр буває тільки у цілому тексті, для того щоб визначити, до якого метру належить твір і, безпосередньо, всі його рядки, слід звернутися до статистичного аналізу з урахуванням, що не менше 75% віршів написані цим метром.

У наведеному прикладі спостерігаємо безсистемне чергування

рядків із різним метричним малюнком, серед яких: Дактиль – 3, Амфібрахій – 1, Анапест – 1, Дольник – 6, Тактовик – 2, Акцентний вірш – 1, всього – 14 рядків. У відсотковій еквівалентності вони показують: Дактиль – 21,4%, Амфібрахій – 7,15%, Анапест – 7,15%, Дольник – 42,9%, Тактовик – 14,25%, Акцентний вірш – 7,15%, всі рядки – 100%. Кількісний аналіз засвідчив, що тонічними метрами написано 35,7% твору, отже, цей вірш не належить до силабо-тонічного віршування і не може бути інтерпретований як гетерометричний вірш.

Перевіримо вірш на збіжність із дольником. Першою ознакою дольника служить наявність односкладових і двоскладових інтервалів в одному рядку. Але враховуючи, що дольник утворився на основі силабо-тонічних версів, він допускає в одному рядку або односкладовий інтервал між наголосами, що ототожнює його з двоскладовими метрами, або двоскладовий, якій уподібнює дольник з трискладовими метрами. Дослідження силабо-тонічних версів з урахуванням міжкіткових інтервалів показало, що всі силабо-тонічні вірші мають дольникову структуру. З цього випливає, що п'ять силабо-тонічних рядків тотожні з дольниковими, у відсотках вони становлять 35,7%. До них додаємо дольникові рядки – 42,9%, і отримуємо 78,6%. Отже, це невпорядкований різноіктовий дольник.

Другий, найскладніший вид гетероіктового вірша – це вольні структури, для яких характерна розхитана ритміка, а також безсистемне поєднання різноіктових рядків і наявність розширеної амплітуди міжкіткових інтервалів, зі змінною анакрузою та змінною клаузулою. Тобто в переважній більшості такими характеристиками володіє білий та астрофічний тонічний вірш. Незважаючи на те, що такий «відкритий» тип вірша нагадує верлібр, білий гетероіктний вірш усе ж відрізняється завдяки переважанню тонічних рядків, які лише спорадично поєднуються з невеликою кількістю власне верлібрових рядків. До таких структур відносимо білий тактовик та білий акцентний вірш. Такі форми складно відрізнити від верлібру, якщо врахувати, що верлібр трактується як певного роду інваріант білого акцентного вірша. Враховуючи, що дуже складно відрізнити білий тактовик від білого акцентного вірша, доцільно вважати ці форми невпорядкованим білим тонічним віршем. Для того, щоб

відрізнити білий тонічний вірш від верлібру, поряд із 75% нормою, враховуємо можливу або неможливу акцентну «скандовку» тексту. Наведемо як приклад поезію Л. Благі «Biografie» («Біографія»):

Unde și când m-am ivit în lumină nu știu,	Д=Дк
din umbră mă ispitesc singur să cred	Акц
că lumea e o cântare.	Дк
Străin zâmbind, vrăjit suind,	Я=Дк
în mijlocul ei mă-mplesc cu mirare.	Д=Дк
Câteodată spun vorbe cari nu mă cuprind,	Д=Дк
câteodată iubesc lucruri cari nu-mi răspund.	Акц
De vânturi și isprăvi visate îmi sunt ochii plini,	Акц
de umblat umblu ca fiecare:	Акц
când vinovat pe coperișele iadului,	Тк
când fără păcat pe muntele cu crini.	Тк
Închis în cerul aceleiași vetre	Я=Тк
fac schimb de taine cu strămoșii,	Я=Тк
norodul spălat de ape supt pietre.	Дк
Seara se-ntâmplă mulcom s-ascult	Дк
în mine cum se tot revarsă	Акц
poveștile sângelui uitat de mult.	Тк
Binecuvânt pânea și luna.	Акц
Ziua trăiesc împrăștiat cu furtuna.	Тк
Cu cuvinte stinse în gură	Дк
am cântat și mai cânt marea trecere,	Тк
somnul lumii, îngerii de ceară.	Х=Тк
De pe-un umăr pe altul	Ан=Дк
tăcând îmi trec steaua ca o povară.	Акц

(Blaga 2012 : с. 127).

Графічний малюнок та синтаксична будова твору нагадують верлібр. Твір має екстраординарну, абсолютно радикальну форму. Фіксуємо класичні й некласичні рядки, в яких спостерігаємо багато нульових і чотирискладових інтервалів між іктами. У поезії відсутня певна стійкість ритмічних форм, вірш характеризується асиметричністю, аморфністю та безсистемним змішуванням різних віршованих розмірів. Віршотворча техніка полягає у несистемному поєднанні рядків різних розмірів і різних метрів, у хаотичному римуванні та розхитаній анакрузі. Статистичний аналіз твору дає

такі показники: Я – 3 вірша, Х – 1, Д – 1, АН – 1, Дк – 4, Тк – 5, Акц – 7, всього – 24 рядка. У відсотковій еквівалентності маємо: Я – 12,5%, Х – 4,2%, Д – 12,5%, АН – 4,2%, Дк – 16,7%, Тк – 20,8%, Акц – 29,1%, всі рядки – 100%.

Наявність 29,1 відсотка акцентних віршів дає підстави віднести твір до верлібру. Однак при такому неординарному сполученні віршорядків вражає високий відсоток силабо-тонічних розмірів. Такі рядки не створюють ритмічної інерції, вони втрачають свою метричну наповненість, оскільки не підкріплені наступними віршами. Перевірка цих рядків на збіжність із дольником показує, що не всі силабо-тонічні розміри можна ототожнювати з дольниками, оскільки двоскладовики виступають у творі й у своїх неповнонаголошених формах, створюючи трискладові інтервали між іктами. Дольникових форм у творі 37,5%, інші силабо-тонічні розміри ототожнюються з тактовиковими рядками. Сумарна кількість рядків, в яких інтервали між наголосами коливаються від нуля до трьох складів, становить 62,5%. Отже, наведений приклад витриманий у річищі білого різноіктового акцентного вірша з елементами тонічної впорядкованості, саме тонічна обмеженість відрізняє його від верлібру.

За нашими спостереженнями, у румунській літературі першої половини ХХ століття гетероморфний вірш виступає як агресивна форма проти сталих законів віршування. Він є перехідною метричною формою між традиційними розмірами силабо-тонічного віршування та формами тонічного віршування і власне верлібру. Румунські поети, створюючи нові поетичні форми, свідомо звільняють вірш не тільки від канонів традиційної просодії, але й від логіки і граматичних норм мови. Такий вірш, спрямований на розхитування правил традиційного віршування, націлений на подолання зайвої жорсткості канонічного вірша. Його головною ознакою виступає намагання порушити саме фундаментальний принцип гомоморфності у техніці віршування.

Башкирова, О. (2013). Ритмічні форми довгих розмірів дольника: спроба класифікації. В: Костенко, Н. (ред.). *Український дольник*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, с. 196–210.

Костенко, Н. (2006). *Українське віршування ХХ століття*. Київ : Видавничо-

- поліграфічний центр «Київський університет», 287 с.
- Костенко, Н. (2013). Передмова. Про метричний статус дольника. В: Костенко, Н. (ред.). *Український дольник*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, с. 25–50.
- Arghezi, T. (2017). *Opere. I. Versuri*. București : Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Muzeul Național al Literaturii Române, 848 p.
- Bacovia, G. (1994). *Opere*. București : Editura Fundației Culturale Române, 432 p.
- Blaga, L. (2012). *Opere. I. Poezii*. București : Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 1390 p.
- Călinescu, M. (2009). *Conceptul modern de poezie*. Pitești : Paralela 45, 255 p.
- Crăciun, G. (2009). *Aisbergul poeziei moderne*. Pitești : Paralela 45, 448 p.
- Minulescu, I. (2009). *Romane pentru mai târziu*. București : Litera, 400 p.
- Paladian, C. (2020). Modernism și tradiționalism în lirica lui Lucian Blaga. In: Ardeleanu, S. M. et al. (ed.). *Schimbarea lingvistică și schimbarea lingvisticii*. Cernăuți : Universitatea Națională din Cernăuți, p. 469–478.
- Paladian, K. (2021). Disordered Verse vs Early Romanian Verse Libre. *Philobiblon. Transylvanian Journal of Multidisciplinary Research in the Humanities*, vol. XXVI, nr. 1, pp. 3–19. <https://doi.org/10.26424/philobib.2021.26.1.01>
- Streinu, V. (1991). *Versificația modernă: studiu istoric și teoretic asupra versului liber*. București : Eminescu, 346 p.
- Tzara, T. (1971). *Primele poeme*. București : Cartea Românească, 130 p.

HETEROMORPHIC VERSE IN ROMANIAN POETRY OF THE FIRST DECADES OF THE 20TH CENTURY

Kristiniia Paladian

orcid.org/0000-0003-0060-0850

c.paladyan@chnu.edu.ua

Department of Romanian and Classical Philology

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

2 Kotsiubynsky str., 58002, Chernivtsi, Ukraine

Abstract. In the article the Romanian heteromorphic verse of the early 20th century is examined. It is shown that, despite rejecting traditional norms of verse organization – such as isometry, isotony, isosyllabism, rhyme, and regular strophic patterns – these works are nonetheless based on certain versification systems. The first experiments with poetic forms were recorded specifically in syllabo-tonic verse. Such experiments include heterometric or free forms of a nontraditional type, which are constructed on the principle of graphic segmentation of the verse, meaning these works consist of regular syllabo-tonic lines but with disrupted line-length uniformity. Among them, we identify structures with a metrical dominant,

where the rhythmic inertia of the text is still perceptible, and constructions with an unlimited range of line lengths, where rhythmic scansion is lost. Another manifestation of disorder is found in heterometric verses – disordered structures that combine lines written in different meters without a systematic pattern, creating a unified whole that cannot be separated into distinct components. Within such structures, we distinguish works where lines written in different syllabo-tonic meters are disorderly combined, and poems where syllabo-tonic verses alternate with tonic lines and even with free verse. Tonic disorder is represented by heteroictic forms, which appear in two types: structures with a certain regularity in the number of ictuses and inter-ictic intervals, organized into strophoids, and structures with a chaotic alternation of lines with varying ictus patterns and a wide (ranging from zero to five) inter-ictic interval range. It is demonstrated that the emergence of heteromorphic structures reflects an effort to overcome the excessive rigidity of canonical verse. Its defining feature lies in the intention to challenge the fundamental principle of homomorphism in versification techniques.

Keywords: heteromorphic verse; heterometric verse; heteroictic verse; disordered verse; hypermicropolymetry; transitional metrical form; free verse.

References

- Bashkyrova, O. (2013). Rytmichni formy dovhykh rozmiriv dol'nyka: sprobа klasyfikatsii [Rhythmic Forms of Long Dolnik Meters: An Attempt at Classification]. In: Kostenko, N. (ed.). *Ukrains'kyi dol'nyk*. Kyiv : Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, pp. 196–210. (in Ukrainian).
- Kostenko, N. (2006). *Ukrains'ke virshuvannia XX stolittia* [Ukrainian Versification of the 20th Century]. Kyiv : Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr “Kyivs'kyi universytet”, 287 p. (in Ukrainian).
- Kostenko, N. (2013). Peredmova. Pro metrychnyi status dol'nyka [Foreword. On the Metrical Status of Dolnik]. In: Kostenko, N. (ed.). *Ukrains'kyi dol'nyk*. Kyiv : Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, pp. 25–50. (in Ukrainian).
- Arghezi, T. (2017). *Opere. I. Versuri*. București : Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Muzeul Național al Literaturii Române, 848 p.
- Bacovia, G. (1994). *Opere*. București : Editura Fundației Culturale Române, 432 p.
- Blaga, L. (2012). *Opere. I. Poezii*. București : Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 1390 p.
- Călinescu, M. (2009). *Conceptul modern de poezie*. Pitești : Paralela 45, 255 p.
- Crăciun, G. (2009). *Aisbergul poeziei moderne*. Pitești : Paralela 45, 448 p.
- Minulescu, I. (2009). *Romane pentru mai târziu*. București : Litera, 400 p.
- Paladian, C. (2020). Modernism și tradiționalism în lirica lui Lucian Blaga. In: Ardeleanu, S. M. et al. (ed.). *Schimbarea lingvistică și schimbarea lingvisticii*. Cernăuți : Universitatea Națională din Cernăuți, p. 469–478.
- Paladian, K. (2021). Disordered Verse vs Early Romanian Verse Libre. *Philobiblon*.

Transylvanian Journal of Multidisciplinary Research in the Humanities,
vol. XXVI, nr. 1, pp. 3–19. <https://doi.org/10.26424/philobib.2021.26.1.01>

Streinu, V. (1991). *Versificația modernă: studiu istoric și teoretic asupra versului liber*. București : Eminescu, 346 p.

Tzara, T. (1971). *Primele poeme*. București : Cartea Românească, 130 p.

Suggested citation

Paladian, K. (2024). Heteromorfnyi virsh u rumuns'kii poezii pershykh desiatylyt' XX stolittia [Heteromorphic Verse in Romanian Poetry of the First Decades of the 20th Century]. *Pitannâ literaturoznavstva*, no. 110, pp. 19–35. (in Ukrainian). <http://doi.org/10.31861/pytlit2024.110.019>

Стаття надійшла до редакції 5.11.2024 р.

Стаття прийнята до друку 25.12.2024 р.